

Kirsi Tuohela

Melodraaman merkityksestä – kulttuurihistorioitsija 1800-luvun lopun melodraaman lukijana

1800-luku on sekä osa modernia että vieras mennyt. Modernin synty valistuksen perintönä, Ranskan vallankumouksen murroksessa ja romantiikan henkiin puhaltamana tuotti sekä uudenlaista historian tutkimusta että kirjallisen kerronnan uusia muotoja. Mennyt muuttui dramaattiseksi, ja ihmiset halusivat ymmärtää itsensä historian draaman osallisina. (Fritzsche 2004.) Samalla sellaiset kerronnan muodot kuten melodraama kukoistivat. Pohdin tässä esseessä yhtä 1800-luvun melodramaattista tekstiä ikkunana, avaimena ja lähdetekstinä 1800-luvun lopun todellisuuteen. Pyrin avaamaan sitä, miten kaunokirjallinen teksti toimii kulttuurihistorioitsijan lähteenä ja oppaana etäiseen todellisuuteen, toiseen aikaan.

Melodraama käy miltei haukkumasanasta. Siinä missä ”eepinen” on vahvaa ja vaikuttavaa ja ”spektaakkeli” suurta ja yllätyksellistä, melodraama on usein jotain huvittavankin väheksytyä. Jos melodraama-termiä joku ylipäättään arkisesti käyttää, se merkitsee lähinnä liioiteltua tunteikkuutta, tunnesisällöissä piehtarointia ja intohimoa, joka toistaa kyllästymiseen asti tuttua kaavaa. Usein melodraama tai ”melodramaattinen” on väheksyty siksi, että siinä on jotain häiritsevää maailmasta, joka ei ole luova ja omaperäinen. Usein siinä on myös jotain, joka saa sen näyttämään vieraantuneelta: toden, todellisuuden ja suhteellisuuden kadottaneelta. Yksinkertaistan tässä, mutta voi silti hyvästä syystä kysyä, miten tästä 1800-luvun valtavrasta, tarinasta, jossa musiikki (’melos’) ja draama yhdistetään, on tullut niin väheksyty tarinan-kerronnan tapa. Yksi vastaus tähän on: turhaan. Melodraama on kiehtova mahdollisuus.

Kaikki eivät toki väheksy melodraamaa nykyäänkään, ja esimerkiksi elokuvan tutkimuksessa sen merkitystä avataan monisyisesti. Andrew Nestingen kirjoittaa sekä Aki Kaurismäen elokuvista että Lukas Moodyssonin *Lilja 4-ever* -elokuvasta (sosiaalisen) vaatavuuden melodraamoina, ”melodrama of demand”. Ajatus on, että melodraama ei vain korosta, liioittele ja paisuta, vaan pyrkii erityisen vahvasti puhuttelemaan. Se, mikä tuntuu liioittelun vuoksi vievän todesta epätoteen, uskottavasta epäuskottavaan, voikin olla retorinen keino alleviivata, puhutella, jopa vaatia. Käsittäakseni pohjoismaisen naturalismin mestarin, Amalie Skramin, 1880- ja 1890-luvun melodraama myös toimii näin.

Constance Ring (1885) on norjalaisen Amalie Skramin (1846–1905) esikoisromaanin. Se on ajan naiskuvien ja avioliittotarinoitten tavoin päähenkilönsä kasvutarina, mutta myös tragedia. Sitä on luettu 1970-luvulla nousseen feministisen kirjallisuudentutkimuksen aallokossa ahkerasti (etenkin Norjassa), monin tavoin ja monien silmälasien lävitse. Christine Hamm otti sen luennassa kuitenkin avukseen melodraaman käsitteen ja tuntui filosofi Stanley Cavellin tavoin kysyvän: ”Must we mean what we say?” (Hamm 2001; Cavell 1967.) Pitääkö meidän tarkoittaa, mitä sanomme? Jos emme tiedä, viittaako kysymys jokapäiväiseen vai taiteeseen, arkikieleen vai taiteen kieleen, emme ehkä kykene vastaamaan. Taiteen, kaunokirjallisuuden ja fiktionhan ei tarvitse puhua totta – sanan arkimerkityksessä. Pitääkö sepitetynkin tarinan kuitenkin ”tarkoittaa” tai ”merkitä” (*mean*) jotain – vaikka se saakin ”valehdella”? Onko sanoilla jokin tarkoite, kohde; onko puhumisen tai kirjoittamisen teolla jokin suuntautumisen tapa myös taiteessa?

Christine Hammin melodramaattista Amalie Skramia koskevassa luennassa lähtökohta on, että teksti on teko. Kirjoitettu teksti, kuten romaanin *Constance Ring*, on kielellinen teko, joka suuntautuu maailmaan. Se tarkoittaa ja merkitsee jotain, mikä ei ole palautettavissa biografisen tekijänsä kallon sisään mutta jonka hahmottumisen taustalla on kuitenkin jokin subjektiivinen maailma. Mitä Skramin melodraama siis merkitsee?

Kun seuraa Constance Ringin elämää nuoresta morsiamesta kahden avioliiton, epäonnisen rakkaussuhteen ja näistä muodostuvan petetyksi tulemisten sarjan kautta kohti itsemurhaa, ei voi välttyä liioittelun vaikutelmalta. Naturalistisen rujo ilmaisu tuo kerrontaan dokumentoinnin asiallisuutta, mutta Constancon vastoinkäymisten sarja tuntuu silti kohtuuttomalta, paisutetulta. Amalie Skram kuvasi aikansa kaksinaista sukupuolimoraalia, tyttöjen valheellista ja sievistelevää kasvatusta ja vaimon roolia sieluttomana ”leluna”. Tästä syystä Skram on nähty usein yhteiskuntakriitikkona. Mihin tarvittiin melodraamaa? Skram mitä luultavimmin tiesi liioittelevansa – tai vetoavansa äänekkäästi, alleviivaavansa. Ja olipa alleviivaaminen tietoinen valinta tai ei, se on romaanin piirre kuitenkin. 1800-luvun kirjoittajalle ja lukijalle se saattoi olla luontevakin valinta. Romaanin ei siis vain kuvaa ja osoita epäkohtia vaan enemmän. Se ei vain kosketa ja jätä johtopäätösten tekoa lukijalle, kuten naturalismin ohjelma edellytti, vaan se satuttaa. Se haastaa ja vaatii toimimaan – mieluummin kuin vain ajattelemaan. Melodraaman lajityyppisyys voi siis kytkeytyä osaksi romaanin tarkoitusta, merkitystä. Voidaan ajatella, että teksti – kuten *Constance Ring* – on melodramaattinen tarkoituksella.

Kun historioitsijana luen *Constance Ringiä*, menneen maailman ja ajan melodraamaa, ajattelen, että sen merkitys puhuttelee minua nykylukijana, joka historioitsijakin väistämättä on. Tärkeää historiantutkimuksen kannalta kuitenkin on, että 1880-luvun

teksti kurottuu myös sellaiseen oman aikansa todellisuuteen, jota en tunne. Siihen tutustuminen on vaivalloisen historiallistavan työn ja kontekstualisoinnin takana. Kyse on katkoksen takana olevan menneen, nykyisestä etäällä olevan ajan ja maailman tavoittelusta, maailman, jonka tiedän toiseksi ja vieraaksi mutta jonka teksti tuo läsnä olevaksi – tai läsnä olevan tekstin avulla ajateltavissa olevaksi.

Se subjektiivinen maailma, josta käsin teksti on laadittu, on mahdoton tavoittaa sinänsä. Historioitsijan lohtu on, että tekstistä avautuva maailma voidaan kuitenkin ajatella myös intersubjektiivisena, jaettuna, ja voidaan lähteä siitä, että se on tekstualisoitunut tiettyjen kulttuuristen ehtojen kautta, niiden raamittamana. Tavoittamalla merkityksiä yhdestä tekstistä näemme sitä laajemmalle. Menneestä kiinnostuneen on oltava nöyrä, mikä tarkoittaa sen tietämistä, että meillä on jäljellä vain nämä: tekstit (tarkoitin tässä esineitä ja materiaalistakin jäämistöä ”teksteinä”). Niiden, vain niiden, kautta pääsemme menneeseen. Niiden kautta aukeaa polkuja myös tekstien reunoille, viitteisiin ja välitiloihin. Lukemisen dialogi on myös historioitsijan työskentelytapa ja ainoa keino avata tuntematonta – tutustua itse ja tutustuttaa lukija vieraaseen.

Perinteisesti historioitsijat ovat etsiytyneet tarkoitteeltaan melodraamaa tai muuta kaunokirjallisuutta selkeämpien tekstien, viranomaisten ja joskus myös yksityisten ihmisten asiakirjojen pariin. Kirjeet ja päiväkirjat ovat löytyneet, vaikka ne joillekin ovatkin – edelleen – epäluotettavia jalanjälkiä menneen uudelleen rakentamiseen, uudelleen ajattelemiseen. Kaunokirjalliset tekstit ovat sitä monelle historioitsijalle vielä enemmän. Ne voi kuitenkin nähdä toisin: ei vain sepitteinä, jotka eivät koske ”todellisuutta”. Voi päinvastoin ajatella, että kaunokirjalliset tekstit ovat erityisen rikkaita ikkunoita menneeseen, sillä niissä lausutaan sekä tehtyjä ja ajateltuja havaintoja maailmasta että muodostetaan kuvitelmia siitä, mitä ei ollut mutta joka koettiin välttämättömäksi kuvitella (Lea Rojolan määrittäminen kaunokirjallisuudesta). *Constance Ring* kertoo naisesta, jolle ei ole täsmällistä biografista vastinetta mutta joka todistaa kirjoittajansa Amalie Skramin palavasta halusta ja hienosta kyvystä kuvitella yksilö, jonka subjektiviteettia ja minuutta ympäristö ei näe eikä tunnusta. Teksti alleviivaa kyvyttömyyttä näkemiseen ja peilaamiseen sekä tämän onnetoman tilanteen seurauksia kaikille – joskin kohtalokkaimmin naisille. Se osoittaa, että etäinen aika, 1880-luku, poikkeaa omastamme ja on toinen. Vuoropuhelun kautta voimme kuitenkin rakentaa siihen yhteyden ja tietää enemmän sekä itsestämme että meille etäisestä.

Kirjallisuuden merkitystä pohdittaessa keskiössä on usein ollut lukija. On voitu lähteä siitä, että vasta lukemisessa kirjallisuus tulee todeksi. Samaan hengenvetoon on saatettu miettiä, että hyvä teksti sekä koskettaa lukijaa että saa hänet ajattelemaan. Kirjallisuus auttaa siis meitä näkemään ja ymmärtämään, mahdollistaa toisin näkemisen ja sitä kautta syntyvän uuden ymmärryksen. Kirjallisuus auttaa myös itsen, oman paikan ja tarinan hahmottamisessa. Se tarjoaa kosketuskohtia ja peilautumisia, samais-

tumisia ja erottumisia (Kosonen 2004). Kuten Adriana Cavarero kirjoittaa, meillä kaikilla on kerrotuksi tuleminen halu – halu omaan tarinaamme. Tarina ei koskaan ole kokonaan itsemme kerrottavissa, ja kerrotuksi tuleminen halussa keskeistä on myös dialogi, subjektin rakentuminen suhteessa toiseen. Meitä ajaa halu omaan tarinaamme ja se vie meidät toisen yhteyteen.

Identiteettihalu, kuten Marianne Liljeström Cavarerosta kirjoittaa, saattaa koskea omaelämäkerrallista tarinaa enemmän kuin tarinoita yleensä. Mutta peilautumisessa toimivat hyvin myös toisen tarinat. Kun Salman Rushdielta kysyttiin, miten hän jaksaa kirjoittaa (maan alla) ja mikä häntä palkitsee, hän totesi, että suurin palkinto hänelle on lukija, jolle hänen tarinansa on ollut merkityksellinen. Parasta on, kun lukija toteaa kirjoittajalle: ”Kerroit juuri minun tarinani.”

Oman tarinansa voi siis hahmottaa kirjoittamalla mutta myös kuulemalla ja lukemalla, ja näissä prosesseissa subjektiviteetit ja minuudet tunnistuvat ja tuottuvat. Constance Ringin tragedia oli, että hänen ympäristönsä ei peilannut hänelle sellaista kuvaa, jossa olisi piirtynyt sellainen ainutkertainen yksilö, sellainen identiteetti, sellainen minuus, jonka hän olisi tunnistanut itsekseen. Amalie Skramin tarina Constancesta kertoo historioitsijalle, että 1800-luvun lopun maailmassa oli naisia, jotka ajattelivat tätä kysymystä, kirjoittivat ja lukivat siitä. Se oli heille tärkeä kuvittelun kohde, johon melodramaattisuus toi oman suuntaamisen voimansa, vaatimuksen huomata ja vaatimuksen ryhtyä katsomaan toisin. Skramin romaani osoittaa myös, miten erilainen ympäröivä, vastauksia tarjonnut maailma oli. Juuri vuorovaikutus romaanin oman ajan, meille etäisen menneen kanssa on se, joka saa kulttuuri-historioitsijan tarttumaan vanhaan kirjallisuuteen. Se ei yksin riitä mennyttä koskevan kuvan rakentamiseen, mutta se rikastaa historiantutkimusta ainutlaatuisella tavalla avaamalla menneeseen ikkunan, jossa inhimillinen, koettu ja kuviteltu piirtyy monimutkaisena, mutta jäsennettynä. Tutkittavan aikakauden kaunokirjallisuus on kulttuurihistorioitsijalle tärkeä lähde, välittäjä ja tulkki etäistä ja toista koskevan ymmärryksen rakentamisessa. Se tarjoaa välineitä ymmärtää niin mennyttä yhteiskuntaa kuin yksilöä; se avaa näkymiä esimerkiksi avioliiton ja subjektin historiaan, sukupuolen ja luokan jäsentymisiin sekä tunteen ja järjen dialogiin eri aikoina.

Lähteet

CAVARERO, ADRIANA 2000: *Relating Narratives: Storytelling and Selfhood*. Trans. with an introduction by Paul A. Kottman. London & New York: Routledge.

CAVELL, STANLEY 1976: *Must We Mean What We Say? A Book of Essays*. Cambridge: Cambridge University Press.

FRITZCHE, PETER 2004: *Stranded in the Present. Modern Time and the Melancholy of History*. Cambridge: Harvard University Press.

HAMM, CHRISTINE 2001: *Medlidenhet og melodrama. Amalie Skrams litteraturkritikk og ekteskapsromaner*. Bergen: Universitet Bergen.

KOSONEN, PÄIVI 2004: *Elämisen taidosta: esseitä modernin kirjallisuuden tunnoista*. Tampere: Tampere U.P.

LILJESTRÖM, MARIANNE 2011: Identitetsbegär. Om ryska kvinnors autobiografiska författarskap. *Biografiska betydelse. Norm och erfarenhet i levnadsberättelser*. Red. Lena Marander-Eklund & Ann-Catrin Östman. Stockholm: Gridlunds.

NESTINGEN, ANDREW 2008: *Crime and Fantasy in Scandinavia. Fiction, Film and Social Change*. Seattle: University of Washington Press.

SKRAM, AMALIE 1979/1885: *Constance Ring*. Övers. av Maj Frisch. Stockholm: Gidlunds.